

ЖЕРТВИТЕ НА ПРЕСТЪПНОСТТА СРЕД НАСЕЛЕНИЕТО И БИЗНЕСМЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ

автор: д-р Боян Станков

1. По инициатива на Междурегионалния институт на ООН за изследване на престъпността и правосъдието (UNICRI) през 2000 г. в България беше извършено изследване на жертвите на престъпността - граждани и бизнесмени по методика на UNICRI (въпросници ICVS-2000 и ICBS-2000 по метода "очи в очи"). Изследването е репрезентативно за София. Готовност да участват изразиха 1505 души от общата съвкупност от 1700 граждани и 532 от 550 бизнесмени. Събирането и обработването на информацията беше възложено на Витоша Рисърч, съконтрагент на Галъп Унгария. Национален координатор е д-р Боян Станков.

Инициативата на UNICRI отговаря на обществената потребност за продължаване на изследователския интерес след ICVS-1997 г. и навлизане в специфичната област - виктимизацията в икономиката. След значително покачване на престъпността в България през 1997 г. в екстремни политически и социални условия, възможностите за статистическо наблюдение на явлението намаляваха. Представяха се данни за регистрирани престъпления през 1998 г. и 1999 г., които водеха до извода, че престъпността е намаляла с повече от 60% в рамките на 1-2 години. Фактически отпадна редовното наблюдение на жертвите след 1997 г. Анализът на реалните процеси не подкрепяше този извод. Специалистите предупреждаваха за възможно изкривяване картината на престъпността. Налага се възгледът, че емпиричните изследвания на жертвите на престъпността са най-надеждното средство за разкриване състоянието на престъпността и виктимизацията.

ICVS-2000 дава възможност да се проследи виктимизацията, като се отчетат резултатите от проведеното през 1997 г. изследване.

2. Виктимизацията по отношение на конвенционалните престъпления бележи спад 5,4% в сравнение с периода 1993-1997 г. Това е очаквано изменение, предвид високото ниво на престъпността през 1997 г., достигнато в екстремна за страната ситуация.

Установява се трайна виктимизация на хората по отношение на собствеността им.

Таблица 1: Престъпления, засягащи собствеността на домакинствата по данни на ICVS-1997 и ICVS-2000

Видове престъпления	%	ICVS - 1997 София на 100 хил.	%	ICVS - 2000 София на 100 хил.
1. Кражба на коли	11,2	5,8	8,8	5,7
2. Кражди от коли	56,0	29,2	42,9	27,8
3. Умишлено повреждане на коли	33,2	17,1	20,5	13,3
4. Кражди на	33,4	4,6	22,8	3,8

велосипеди				
5.Взломни кражби	21,5	19,3	15,7	19,8
6. Опит за взломни кражби	14,0	12,6	10,0	12,4

Значителна част от престъпленията срещу собствеността остава латентна (скрита) поради несъобщаването им на полицията.

Таблица 2: Жертви на престъпления по ICVS-1997 и ICVS-2000, уведомили и не уведомили полицията

Жертви на отделни видове престъпления	Съобщили на полицията %	ICVS -1997 Несъобщили на полицията %	Не знаят/ Не желаят да отговорят %	Съобщили на полицията %	Несъобщили на полицията %	ICVS -2000 Не знаят/Не желаят да отговорят %
1. Жертви на кражби на автомобили	88,4	11,6	0	89,7	2,9	7,4
2. Жертви на кражби от автомобили	31,1	66,0	2,9	35,1	61,3	3,6
3. Умишлено повреждане на автомобили	26,3	71,2	2,5	18,2	71,1	10,7
4. Жертви на кражби на велосипеди	23,6	74,5	1,9	15,6	68,9	15,5
5. Жертви на кражби с взлом	63,2	35,9	0,9	73,4	18,1	8,5
6. Жертви на опит за кражби с взлом	19,9	78,1	2,0	34,0	57,3	8,7
Средно	42,1	56,2	1,7	44,3	46,6	9,1

Виктимизацията при контактните престъпления показва позитивни изменения, без възможност да се очертае тенденция.

Таблица 3: Престъпления, засягащи личността и имуществото на жертвата

Видове престъпления	%	ICVS - 1997 София на 100 хил.	%	ICVS - 2000 София на 100 хил.
1. Грабеж	7,6	6,8	4,0	5,0
2. Лични (джебчийски кражби)	33,7	30,3	25,3	31,8
3. Сексуални престъпления	6,6	3,3	2,3	1,6
4. Нападение/заплаха	13,0	11,7	6,2	7,8

Престъпленията от разглежданата група са с по-висока степен на латентност.

Таблица 4: Жертви на контактни престъпления по ICVS-1997 и ICVS-2000, съобщили и несъобщили на полицията

Жертви на отделни видове престъпления	Съобщили на полицията %	ICVS -1997 Несъобщили на полицията %	Не знаят/ Не желаят да отговорят %	Съобщили на полицията %	Несъобщили на полицията %	ICVS -2000 Не знаят/Не желаят да отговорят %
1. Жертви на грабеж	39,0	61,0	-	46,7	50,0	3,3
2. Жертви на кражба на лични вещи	22,0	77,4	0,6	18,4	75,9	5,7
3. Жертви на сексуални престъпления	10,3	89,7	-	10,5	84,2	5,3
4. Жертви на нападение/заплаха	22,1	75,7	2,2	22,0	69,0	9,0
Средно	23,4	76,0	1,4	24,4	69,8	5,8

Приблизително 2/3 от контактните престъпления са латентни. В полицията се заявяват по-малко от 1/3 от тях. Значително спада доверието на гражданите към полицията.

Сравнителното проучване на резултатите от ICVS-1997 и ICVS-2000 показва значително увеличение на неудовлетвореността от действията ѝ.

Таблица 5: Основания за неудовлетвореност от действията на полицията след уведомяването ѝ за извършено престъпление против собствеността

Основание за неудовлетвореност от полицията	Кражби от коли		Вломни кражби		Грабеж	
	ICVS-1997 %	ICVS-2000 %	ICVS-1997 %	ICVS-2000 %	ICVS-1997 %	ICVS-2000 %
1. Не направиха достатъчно	44,4	56,1	46,2	54,9	44,4	57,9
2. Не проявиха интерес	31,7	34,1	25,6	29,3	33,3	42,1
3. Не откриха и не заловиха престъпника	15,9	65,9	16,7	72,9	11,1	68,4
4. Не ми върнаха имуществото	1,6	57,3	-	54,9	5,6	31,6
5. Не ме осведомиха добре	-	13,4	-	15,0	-	21,1
6. Не бяха учтиви	-	11,0	3,8	9,8	-	21,1
7. Не дойдоха на време	-	11,0	-	9,8	-	-

3. Виктимизацията на бизнесмените се дължи на множество фактори.

1) Фактори със силно отрицателно влияние

- а) Престъпност и несигурност - 62,5%
- б) Корупция - 62,3%
- в) данъчна система - 54,0%

2) Фактори с изразено отрицателно влияние

- а) Нестабилно законодателство - промените в законите и подзаконовите актове - 49,9%
- б) Неяснота на законодателството с възможност за противоречиво тълкуване - 45,9%
- в) Инфлация - 43,7%
- г) Непълнота на законодателната регламентация - 38,4%
- д) Политическа нестабилност - 38,2%

3) Фактори с умерено влияние

- а) Правен режим за започване на бизнес - 22,5%
- б) Липса на консултации с представители на бизнеса - 14,1%
- в) Правен режим за регулиране на инвестициите - 13,4%

4) Фактори със слабо влияние

- а) Нормативната регулация по опазване на природната среда и безопасността на труда - 3,4% (70,3)*
- б) Контролът на цените - 7,8% (63,55)
- в) Нормативното регулиране на трудовите отношения - 9,3% (6,1%)
- г) Нормативното регулиране на вноса/износа - 7,7% (40,8%)

** В скоби са показани стойност, показатели, че факторът "не е пречка" за добър бизнес.*

Директната виктимизация е засегнала през 1999 г 31,5% от фирмите. Тя се изразява в :

- а) кражби - извършени с взлом 42,2%; на превозни средства - 11,4%; от превозни средства - 26,1%; от външни лица, които не са клиенти на фирмата - 36,1%; от клиенти - 33,7%; от служители - 12,7%; б) вандализъм - 10,8%; в) грабеж - 8,4%; нападение, заплаха - 5,4% и т.н.

Заплашването и изнудването на бизнесмени са практика в прехода към пазарна икономика. Въпреки резервите и въздържанието, 49% от бизнесмените смятат, че заплашването и изнудването съществуват в бранша, в който фирмата развива дейността си. Виктимизирани са 8,4% от фирмите.

По преценка на жертвите най-често заплашването и/или изнудването се извършват от местни конкурентни фирми - 43,9%. Не са малко проявите на организираната престъпност. Като намеса на местни организирани престъпни групировки се оценяват 34,1% от случаите и на транснационална престъпна организация - 2,4% от случаите. Сравнително не малко от фирмите - 36,4%, не определят извършителя.

Проблемът корупция сред населението и в бизнеса

Коефициентът на виктимизация по отношение на подкупите през 1997 г. е 19,1 на 100 хил. от населението, а през 2000 г. - 20,1 на 100 хил.

Корупцията в бизнеса виктимизира директно и индиректно фирмите. Бизнесмените излагат следните дейности, свързани с корупция в техния бизнес.

1. Дейности, свързани с висока корупция:

- а) При получаване на лицензи и - 75,0% разрешителни за извършване на бизнес
- б) При освобождаване на стоки от - 72,1% митницата
- в) При получаване на разрешителни от ХЕИ - 62,0%
- г) При възлагане на държавни поръчки - 57,9% за стоки и услуги
- д) При получаване на удостоверения от - 57,4% общини и областни съвети
- е) При получаване на документ за техническа - 51,8% исправност на превозно средство

2. Дейности, свързани със средно ниво на корупция:

- а) Поръчки на стоки и услуги за - 43,2% частни фирми и компании
- б) Държавни инвестиции - 38,9%
- в) Обществени поръчки - 37,9%
- г) Арбитраж/обжалване - 24,1%

3. Дейности, свързани с ниско ниво на корупция:

- а) Във връзка с правилата за опазване - 20,5% на околната среда
- б) Във връзка със спазване правила за - 20,4% безопасност на труда
- в) Във връзка с разрешения за работа - 14,0%

Корупционни практики са засегнали 23,1% от фирмите. Конкретната виктимизация е свързана с активното поведение на :

- а) Инспектори в контролни органи - 49,5%
- б) Общински служители - 48,4%
- в) Данъчни служители - 47,4%
- г) Полицаи - 35,5%
- д) Митнически служители - 21,2%
- е) Длъжностни лица в министерство - 10,5%
- ж) Общински съветници - 8,4%
- з) Магистрати и служители в органите - 7,4% на съдебната власт